

Organizowanie wycieczek i imprez turystyczno w Zespole Szkół w Świętoniowej

Podstawa prawna:

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zmianami) w art. 22 ust. 2 pkt. 12 określa: Art. 22.1. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określa w drodze rozporządzenia: warunki i sposób organizowania przez szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, z uwzględnieniem celów edukacyjnych i wychowawczych oraz bezpieczeństwa uczniów
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. z 2001 r. Nr 135 poz. 1516)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2002 r. Nr 6, poz. 69)
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz. U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889)
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (Dz. U. z 1997 r. Nr 57 poz. 358)
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (Dz. U. z 2001 r. Nr 72 poz. 752)
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2001 r. Nr 55, poz. 578)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (Dz. U. z 1997 r. Nr 12, poz. 67 ze zmianami)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej (Dz. U. Nr 101, poz. 1095).

Analizując rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. z 2001 r. Nr 135 poz. 1516) stwierdza się, że szkoła ma prawo do prowadzenia działalności krajoznawczo – turystycznej.

§ 1

1. Przedszkola, szkoły i placówki zwane dalej „szkołami”, mogą organizować dla wychowanków i uczniów, zwanych dalej „uczniami”, różnorodne formy krajoznawstwa i turystyki.
2. W organizowaniu form działalności, o której mowa w ust. 1, szkoły mogą współdziałać ze stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których przedmiotem działalności jest krajoznawstwo i turystyka. To samo rozporządzenie określa również cele i formy działalności turystycznej.

§2

Organizowanie przez szkoły krajoznawstwa i turystyki ma na celu w szczególności:

1. poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii,
2. poznawanie kultury i języka innych państw,
3. poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego,
4. wspomaganie rodziny i szkoły w procesie wychowania,
5. upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży zasad ochrony środowiska naturalnego oraz umiejętności korzystania z zasobów przyrody,
6. podnoszenie sprawności fizycznej,
7. poprawę stanu zdrowia dzieci i młodzieży pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie,
8. upowszechnianie form aktywnego wypoczynku,
9. przeciwdziałanie patologii społecznej,
10. poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach.

§3

Krajoznawstwo i turystyka mogą być organizowane w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych.

§4

Organizowanie krajoznawstwa i turystyki odbywa się w następujących formach:

1. wycieczki przedmiotowe - inicjowane i realizowane przez nauczycieli w celu uzupełnienia obowiązującego programu nauczania, w ramach danego przedmiotu lub przedmiotów pokrewnych,
2. wycieczki krajoznawczo-turystyczne, w których udział nie wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych – zwane dalej „wycieczkami”,
3. imprezy krajoznawczo-turystyczne, takie jak: biwaki, konkursy, turnieje,
4. imprezy turystyki kwalifikowanej i obozy wędrownie, w których udział wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych, w tym posługiwania się specjalistycznym sprzętem,
5. imprezy wyjazdowe - związane z realizacją programu nauczania, takie jak: zielone szkoły, szkoły zimowe, szkoły ekologiczne - zwane dalej „imprezami”.

Organizowanie "zielonych szkół" wymaga realizacji tygodniowego planu zajęć wynikającego ze szkolnego planu nauczania dla danej klasy. Dlatego „zielone szkoły” powinny być organizowane dla uczniów tej samej klasy lub uczniów na jednym poziomie. Dopuszczalna jest modyfikacja formy oraz układu lekcji. Mogą to być zajęcia w terenie, mogą też być połączone w bloki przedmiotowe. „Zielone szkoły” stwarzają też dobrą okazję do realizacji ścieżek międzyprzedmiotowych. W „zielonej szkole” powinni brać udział nauczyciele uczący przedmiotów, których realizacja jest przewidziana programem.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. z 2001 r. Nr 135 poz. 1516) określa także:

Program i regulamin wycieczki

§5

Organizację i program wycieczek oraz imprez dostosowuje się do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, sprawności fizycznej, stopnia przygotowania i umiejętności specjalistycznych.

§6

Wycieczkę lub imprezę przygotowuje się pod względem programowym i organizacyjnym, a następnie informuje się uczestników o podjętych ustaleniach, a w szczególności o: celu, trasie, harmonogramie i regulaminie.

Niezależnie od czasu trwania, każda wycieczka musi mieć program, w którym zawarte są cele i zadania, trasa oraz czas wycieczki. Wskazane jest, by w opracowywaniu programu uczestniczyli uczniowie, a nawet rodzice. Wycieczki przedmiotowe, turystyczno-krajoznawcze powinny mieć odniesienie do podstawy programowej.

Należy także na podstawie ramowego regulaminu wycieczek zawartego w wewnętrznym prawie szkoły opracować regulamin konkretnej wycieczki uwzględniający sposoby zachowania uczestników, dyscyplinę, godziny ciszy nocnej, itp. Za opracowanie programu i regulaminu wycieczki odpowiedzialny jest jej kierownik.

Z programem i regulaminem wycieczki powinni być wcześniej zapoznani wszyscy uczestnicy i ich rodzice.

Współpraca z rodzicami

Rodzice (prawni opiekunowie) muszą wyrazić zgodę na uczestnictwo w wycieczce.

§7

Udział uczniów niepełnoletnich w wycieczkach, z wyjątkiem przedmiotowych odbywających się w ramach zajęć lekcyjnych, i imprezach wymaga zgody ich przedstawicieli ustawowych.

Wskazane jest, by zgoda ta została wyrażona na piśmie. Niepełnoletni uczestnicy wycieczki przez cały czas jej trwania powinni pozostawać pod nadzorem opiekunów.

Wskazane jest, by przed kilkudniową wycieczką zostało zorganizowane zebranie rodziców, w czasie którego zostaną oni poinformowani o celach, programie, szczegółach trasy i organizacji wycieczki. Powinni oni otrzymać adresy bazy noclegowej oraz kontakt do opiekunów.

Rodzice mają prawo do uzyskania informacji dotyczącej szczegółów bezpieczeństwa dzieci w czasie wycieczki (mają prawo wezwać policję, by sprawdziła stan techniczny pojazdu, jeśli nie uczynił tego dyrektor lub kierownik wycieczki).

Dla uczniów nieuczestniczących w wycieczce danej klasy muszą być zorganizowane zajęcia w szkole w godzinach trwania lekcji.

Wycieczki organizowane w czasie zajęć lekcyjnych, mające cel edukacyjny, nie wymagają akceptacji rodziców. Rodzice powinni być jednak poinformowani o takich wycieczkach. Nauczyciel nie może wykluczyć ucznia z wycieczki przedmiotowej w godzinach lekcyjnych.

Kwalifikacje, zadania i odpowiedzialność kierownika wycieczki lub imprezy

§ 8

1. Dyrektor szkoły wyznacza kierownika wycieczki lub imprezy spośród pracowników pedagogicznych szkoły o kwalifikacjach odpowiednich do realizacji określonych form krajoznawstwa i turystyki.
2. Kierownikiem wycieczki lub imprezy może być także inna, wyznaczona przez dyrektora szkoły osoba pełnoletnia, która:
 - o ukończyła kurs kierowników wycieczek szkolnych,
 - o jest instruktorem harcerskim,
 - o posiada uprawnienia przewodnika turystycznego, przodownika lub instruktora turystyki kwalifikowanej lub pilota wycieczek.
3. Kierownikiem obozu wędrownego, o którym mowa a § 4 pkt 4 może być osoba po ukończeniu kursu dla kierowników obozów wędrownych lub posiadająca uprawnienia wymienione w ust. 2 pkt 3.
4. Kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej, o której mowa w § 4 pkt, może być osoba posiadająca uprawnienia wymienione w ust. 2 pkt 3 bądź stopień trenera lub instruktora odpowiedniej dyscypliny sportu.

§ 9

Kierownik wycieczki lub imprezy w szczególności:

- opracowuje program i harmonogram wycieczki lub imprezy,
- opracowuje regulamin i zapoznaje z nim wszystkich uczestników,
- zapewnia warunki do pełnej realizacji programu regulaminu wycieczki lub imprezy oraz sprawuje nadzór w tym zakresie,
- zapoznaje uczestników z zasadami bezpieczeństwa oraz zapewnia warunki do ich przestrzegania,
- określa zadania opiekuna w zakresie realizacji programu, zapewnienia opieki i bezpieczeństwa uczestnikom wycieczki lub imprezy,
- nadzoruje zaopatrzenie uczestników w sprawny sprzęt; ekwipunek oraz apteczkę pierwszej pomocy,
- organizuje transport, wyżywienie i noclegi dla uczestników,
- dokonuje podziału zadań wśród uczestników,
- dysponuje środkami finansowymi przeznaczonym; na organizację wycieczki lub imprezy,
- dokonuje podsumowania oceny i rozliczenia finansowego wycieczki lub imprezy po jej zakończeniu.

Kierownik przygotowuje kartę wycieczki(**co najmniej na 2 dni przed wyjazdem**) według wzoru załącznika do rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki oraz listę uczestników wycieczki wraz z datą urodzenia i miejscem zamieszkania. **Karta wycieczki powinna być zatwierdzona przez dyrektora szkoły. Kartę pozostawia u dyrektora szkoły, a jej kopię zabiera ze sobą.**

Zapoznanie uczestników z zasadami bezpieczeństwa powinno nastąpić przed rozpoczęciem wycieczki, najlepiej w szkole. W trakcie trwania wycieczki kierownik przypomina o środkach ostrożności związanych z konkretnymi sytuacjami, które mogą stwarzać zagrożenie, np. z parkowaniem autokaru i wychodzeniem na jezdnię, zajmowaniem miejsc w autokarze i korzystaniem z jego wyposażenia (barek z gorącą wodą), korzystaniem z dodatkowych, niesprawdzonych punktów gastronomicznych (lody czy fast foody po drodze), spontanicznym zbieraniem grzybów, itp.

Kierownik czuwa nad realizacją programu i harmonogramu, podejmuje decyzje w sprawie ewentualnych, doraźnych zmian w harmonogramie, jeśli wymagają tego okoliczności. Np. sytuacja pogodowa, nieoczekiwany remont trasy lub obiektów, konieczność wyłączenia kogoś z uczestników wycieczki (np. ze względu na stan zdrowia).

Kierownik w porozumieniu z dyrektorem przygotowuje przydział zadań opiekunom, określa harmonogram dyżurów, przydziela uczniów do grupy danego opiekuna.

Kwalifikacje opiekunów i ich zadania

§ 10

1. Opiekunem wycieczki lub imprezy może być nauczyciel albo, po uzyskaniu zgody dyrektora szkoły inna pełnoletnia osoba.
2. Opiekun w szczególności:
 - sprawuje opiekę nad powierzonymi mu uczniami,
 - współdziała z kierownikiem w zakresie realizacji programu i harmonogramu wycieczki lub imprez,
 - sprawuje nadzór nad przestrzeganiem regulaminu przez uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa,
 - nadzoruje wykonywanie zadań przydzielonych uczniom,
 - wykonuje inne zadania zlecone przez kierownika.

Liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki określa także rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2002 r. Nr 6, poz. 69):

§ 11

1. Przy organizacji zajęć, imprez i wycieczek poza terenem szkoły lub placówki liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki ustala się, uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych opiece szkoły lub placówki, a także specyfikę zajęć, imprez i wycieczek oraz warunki w jakich będą się one odbywać.
2. Kryteria, o których mowa w ust. 1, uwzględnia się również przy ustalaniu programów zajęć, imprez i wycieczek.

§12

Opiekun wycieczki sprawdza stan liczbowy jej uczestników przed wyruszeniem z każdego miejsca pobytu, w czasie zwiedzania, przejazdu oraz po przybyciu do punktu docelowego.

Dyrektor powinien określić kryteria, które mają spełniać opiekunowie powołani spoza grona nauczycielskiego, jasno określić ich zadania oraz uzyskać ich pisemne potwierdzenie, że zapoznali się z

regulaminem wycieczki, zasadami bezpieczeństwa, przydziałem zadań i są świadomi spoczywającej na nich odpowiedzialności.

Liczba opiekunów zależy od typu wycieczki - imprezy, a także od terenu, w którym organizowana jest wycieczka.

Wycieczka autokarowa:

- 1 opiekun na 15 uczniów (nie licząc kierowcy i pilota/przewodnika),
- każdy opiekun ma przydzieloną sobie grupę 15 uczniów,
- miejsca przy drzwiach zajmują osoby dorosłe (opiekunowie).

Wycieczka piesza, np. do lasu:

- liczebność do 30 uczniów - 2 opiekunów (może to być rodzic lub inna pełnoletnia osoba),
- w czasie marszu jeden opiekun prowadzi grupę, drugi idzie na końcu,
- opiekun powinien posiadać mapę, dobrze gdyby znał teren.

Wycieczka w góry:

- liczebność grupy - opiekun na 10 uczestników,
- na początku i końcu kolumny idzie osoba dorosła,
- uczestnicy wycieczki ustawieni są w ten sposób, że na początku (za przewodnikiem) ustawione są osoby słabsze kondycyjnie, a na końcu osoby najsilniejsze,
- na terenach powyżej 1000 m n.p.m. wycieczkę prowadzi przewodnik górski lub przewodnik turystyki górskiej: w Tatrach wyjście w góry jest możliwe tylko w grupach nie większych niż 10 osób pod opieką przewodnika TOPR,
- wyruszając w góry, należy dokładnie zaplanować trasę, uwzględniając wiek, a także płeć uczestników - dla młodzieży w wieku 13-14 lat nie powinna przekraczać 12-13 km. tj. 4-5 godz. marszu wraz z odpoczynkami. Dla młodzieży starszej długość trasy może ulec wydłużeniu.

Wycieczka rowerowa:

- liczebność - 2 opiekunów na grupę 10-13 uczniów (zgodnie z prawem o ruchu drogowym w kolumnie rowerów nie może jechać więcej niż 15 osób),
- prowadzący wycieczkę jedzie na początku, za nim najsłabsi w grupie, następnie pozostali uczniowie, drugi opiekun jedzie na końcu grupy.

Organizacja wycieczek zagranicznych

§ 13

1. Szkoły mogą organizować wycieczki i imprezy zagraniczne w formach, o których mowa w § 4 pkt. 1-4.
2. Zgodę na zorganizowanie wycieczek i imprez, o których mowa w ust. 1, wyraża dyrektor szkoły po zawiadomieniu organu prowadzącego i organu sprawującego nadzór pedagogiczny.
3. Zawiadomienie, o którym mowa w ust. 2, zawiera w szczególności:
 - nazwę kraju,
 - czas pobytu,
 - program pobytu,
 - imię i nazwisko kierownika oraz opiekunów,
 - listę uczniów biorących udział w wyjeździe wraz z określeniem ich wieku.

Do kierowników wycieczek zagranicznych stosują się przepisy dotyczące kierowników wycieczek krajowych zawarte w § 11 pkt 1 i 2 rozporządzenia oraz:

§14

Kierownikiem lub opiekunem uczniów biorących udział w wycieczce lub imprezie zagranicznej może być osoba znająca język obcy w stopniu umożliwiającym porozumienie się w kraju docelowym, jak również w krajach znajdujących się na trasie planowanej wycieczki lub imprezy.

Dodatkowo organizację wycieczek zagranicznych reguluje ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. z 2001r. Nr 55, poz. 578):

§15

Organizator turystyki organizujący wycieczki za granicą jest obowiązany zapewnić opiekę pilota posiadającego znajomość języka powszechnie znanego w kraju odwiedzanym lub języka uzgodnionego z kontrahentem zagranicznym.

Organizator turystyki organizujący wycieczki dla turystów z zagranicy jest obowiązany zapewnić opiekę przewodnika turystycznego i pilota wycieczek posiadających znajomość języka umożliwiającego swobodny kontakt z uczestnikami lub języka uzgodnionego z kontrahentem zagranicznym.

Organizacja wycieczki zagranicznej przebiega tak samo jak krajowej. Dodatkowym elementem organizacyjnym jest powiadomienie organu prowadzącego i organu sprawującego nadzór pedagogiczny.

Należy także pamiętać, by wszyscy uczestnicy posiadali aktualne dowody tożsamości, w przypadku wyjazdu do krajów spoza Unii Europejskiej - paszporty.

Niezależnie od kierownika i opiekunów wycieczka zagraniczna powinna pozostawać pod opieką licencjonowanego pilota. Zwiedzanie centrów historycznych wielkich miast europejskich jest możliwe tylko pod opieką licencjonowanych przewodników tych miast. Zapewnienie opieki pilota i przewodników turystycznych w miastach znajdujących się na trasie wycieczki powinien zapewnić organizator wycieczki.

§16

Zadania dyrektora w związku z organizacją wycieczek i „zielonych szkół”

Dyrektor odpowiedzialny za całość procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole sprawuje także nadzór nad organizacją szkolnej turystyki i odpowiada za bezpieczeństwo uczniów także w sytuacjach wycieczek i imprez organizowanych przez szkołę poza jej terenem. Sprawowanie kontroli i wspomaganie nauczycieli zajmujących się działalnością turystyczną powinno stanowić jedno z zadań w rocznym planie nadzoru pedagogicznego dyrektora.

Do zadań dyrektora należy także zapewnienie, by w wewnętrznym prawie szkoły znalazły się uregulowania dotyczące działalności turystycznej, takie jak:

- ramowy regulamin wycieczek i „zielonych szkół”, który mógłby być dostosowany do konkretnej imprezy,
- kryteria powoływania opiekunów wycieczek, jest to szczególnie ważne w wypadku wyznaczania opiekunów spośród osób nie będących nauczycielami,
- określenie liczby opiekunów w stosunku do liczby uczniów w zależności od typu wycieczki.

Dyrektor w związku z organizacją wycieczki szkolnej podejmuje następujące działania:

- zatwierdza program wycieczki i „zielonej szkoły”,
- wyznacza kierownika wycieczki oraz opiekunów,

- określa zakres zadań kierownika i opiekunów, przyjmuje od nich oświadczenie o zapoznaniu się z przepisami bezpieczeństwa i zakresem obowiązków,
- osobiście lub przez pośrednictwo wyznaczonej przez niego osoby sprawdza rzeczywiste warunki organizacji wycieczki/imprezy - zwłaszcza stan bazy noclegowej i żywieniowej w zakresie bezpieczeństwa i higieny
- nawiązuje współpracę z policją w celu sprawdzenia pojazdu i przygotowania kierowców,
- zawiera umowy z przewoźnikiem, właścicielem bazy, noclegowej i żywieniowej, ubezpieczycielem, ewentualnie z firmą turystyczną,
- przechowuje dokumentację wycieczki i powiadamia organ prowadzący i organ sprawujący nadzór pedagogiczny o wycieczkach zagranicznych,
- przyjmuje od kierownika wycieczki sprawozdanie, rozliczenie finansowe oraz ewaluację programu wycieczki.

§17

ZADANIA DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZE KRAJOZNAWSTWA I TURYSTYKI WYNIKAJĄCE Z PODSTAW PROGRAMOWYCH

Organizator wycieczki, układając program i harmonogram do realizacji, musi pamiętać:

- Wycieczki szkolne posiadają doniosłe znaczenie w procesie nauczania.
- Wyszczególniane są w programach nauczania wszystkich klas i wszystkich rodzajów szkolnictwa.
- Mimo niezaprzeczalnych walorów, wycieczki jako formy organizacyjne procesu nauczania nie są jeszcze rozwijane w stopniu wystarczającym, a idea ich stosowania nie zawsze znajduje pełne zrozumienie wśród nauczycieli i wychowawców.
- Znaczna część z nich, zamiast pozwolić uczniom na zgłębianie i rozszerzanie wiedzy w toku wycieczek, pracuje z nimi w sposób tradycyjny, drogą słownego przekazywania informacji, co czyni nauczanie werbalnym, posiada niewątpliwie negatywny wpływ na efektywność nauczania.
- Zgodnie z reformą oświaty podział na grupy wiekowe wynika z organizacji szkolnictwa:
 - nauczanie początkowe - uczniowie klas I-III,
 - kształcenie blokowe - uczniowie klas IV-VI,
 - gimnazjum,
 - szkolnictwo ponadgimnazjalne.

Edukacja wczesnoszkolna

Edukacja wczesnoszkolna, odwołując się do doświadczeń dziecka nabywanych w rodzinie, innych środowiskach i za pośrednictwem mediów przygotowuje je do podejmowania zadań z różnych obszarów działalności człowieka. Szczególnie akcentowana jest problematyka związana z porozumiewaniem się, najbliższym środowiskiem, bezpieczeństwem i zdrowiem dziecka, dostarczająca dziecku doświadczeń pozwalających na pełne przeżycie dzieciństwa.

Zadaniem szkoły na tym etapie jest m.in.:

1. Stwarzanie warunków do rozwijania samodzielności, dążenia do osiągnięcia celów, podejmowania odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie.
2. Rozwijanie wrażliwości moralnej, stwarzanie warunków indywidualnego i grupowego działania na rzecz innych dzieci.
3. Wzmacnianie poczucia tożsamości kulturowej, historycznej, narodowej i etnicznej dziecka.
4. Kształtowanie umiejętności obserwacji, ułatwianie rozumienia zjawisk zachodzących w dostępnym doświadczeniu dziecka w otoczeniu przyrodniczym, społecznym, kulturowym i technicznym.
5. Rozbudzenie ciekawości poznawczej, zachęcanie do aktywności badawczej i wyrażania własnych myśli i przeżyć.

6. Rozwijanie wrażliwości estetycznej, tworzenie warunków do rozwoju wyobraźni, fantazji oraz ekspresji plastycznej, muzycznej i ruchowej.

Działania te stwarzają możliwości zdobycia następujących umiejętności:

- odnajdywanie w kulturze rodzimej i regionalnej źródeł wartości;
- dostrzeganie związku między zachowaniem a uczuciami własnymi i innych;
- porozumienie się w sytuacjach społecznych bliskich doświadczeniu dziecka: wyrażanie własnego zdania, słuchanie innych;
- obserwowanie i przekazywanie informacji o środowisku, zjawiskach fizycznych procesach życiowych znanych dziecku;
- dostrzeganie różnorodności substancji w najbliższym otoczeniu w trosce o bezpieczeństwo własne i środowiska;
- dbałość o zdrowie, higienę ciała, porządek i czystość najbliższego otoczenia;
- bezpieczne korzystanie z urządzeń technicznych i środków transportu;
- bezpieczne poruszanie się po drogach publicznych;
- rozpoznawanie zagrożeń wynikających z zachowań własnych i innych ludzi oraz szukanie pomocy.

Wymienione zadania, których celem jest osiągnięcie wskazanych umiejętności - realizowane w klasie, można wzmocnić działaniem w najbliższym otoczeniu dziecka poprzez turystykę, krajoznawstwo i obserwację przyrody.

Poznanie rodzinnej miejscowości i jej okolic powinno odbywać się od wczesnego dzieciństwa. Należy je realizować na każdym etapie edukacji, uwzględniając metody i formy pracy dostosowane do rozwoju psychicznego i intelektualnego.

Kultura narodu będzie istniała, jeżeli będzie przekazywana z pokolenia na pokolenie. Najskuteczniejszym sposobem jej zachowania oraz trwania jest poznanie najbliższego otoczenia, własnego regionu, a także jego wartości w kontekście wartości narodowych i ogólnoludzkich.

Dziecko w młodszy wiek szkolny wielu spraw jeszcze nie jest w stanie zrozumieć, wiele jednak może przeżyć. Radość, zachwyt, podziw, szacunek dla rodzinnych stron - to przeżycia, które wpływają na ich poznanie na podstawie coraz bogatszej już wiedzy. Pierwsze przeżycia i doświadczenia dziecięce, szczególnie o silnym zabarwieniu emocjonalnym, są najbardziej trwałe i pozostają na całe życie.

Program nauczania i wychowania realizowany w klasach początkowych zawiera wiele treści związanych ze środowiskiem rodzinnym dziecka i specyfiką regionu. Zagadnienia dotyczące rodzinnej miejscowości i jej okolic występują w większości przedmiotów nauczania. Obok języka polskiego i środowiska społeczno-przyrodniczego spotykamy je również w programie nauczania plastyki, muzyki czy techniki. Na lekcjach tych przedmiotów dzieci uczą się o Polsce, poznają swoją miejscowość, naszą kulturę, obyczaje, język.

Analizując program środowiska społeczno-przyrodniczego należy zaznaczyć, że w każdej klasie został wyodrębniony dział dotyczący poznania własnej miejscowości, najbliższej okolicy i regionu na tle całego kraju. Działy te są zróżnicowane pod względem treści. Obejmują zarówno tematykę społeczną, jak i historyczną, geograficzną, techniczną czy przyrodniczą, która jest ściśle powiązana z treściami pozostałych działów programu.

W programie jest szeroki wybór tematów w zależności od miejscowych warunków i możliwości. Poznanie zabytków, pomników, pamiątek muzealnych, wydarzeń i postaci historycznych jest więc terytorialnie ograniczone do rodzinnej miejscowości i jej okolic oraz służy przede wszystkim wytworzeniu więzi emocjonalnej z przeszłością rodzinnej ziemi. Treści przyrodnicze, stanowiące znaczną część tego przedmiotu, ujęte są głównie w aspekcie ekologicznym i fenologicznym. Pogłębiają wiedzę o najbliższym otoczeniu dziecka, nawiązują do jego doświadczeń i zainteresowań.

Wymienione zadania proponuję realizować również poprzez odbywanie wycieczek turystyczno-krajoznawczych i przyrodniczych z jednoczesnym zdobywaniem odznak turystycznych skierowanych do dzieci w wieku od 7 lat.

Szkoła podstawowa i gimnazjum

Na tych etapach kształcenia należy mieć na uwadze następujące cele:

1. Cele poznawcze
 - Łączenie wiedzy zdobytej w szkole na lekcjach z praktyką.
 - Świadome ukierunkowanie wycieczek turystyczno-krajoznawczych na powtórzenie i pogłębienie wiedzy już posiadanej.
 - Umożliwienie uczniom samodzielnego sprawdzenia zdobytej wiedzy podczas zajęć praktycznych, np.: rozpoznawanie typów jezior polodowcowych, usytuowanie grodzisk, rozpoznawanie roślin, ptaków i zwierząt.
 - Rozwój zdolności obserwacyjnych i dostrzeganie zjawisk przyczynowo-skutkowych.
 - Kształtowanie nawyków prawidłowego wykorzystania walorów środowiska geograficznego dla życia człowieka.
 - Poznawanie sposobów aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu.
2. Cele wychowawcze
 - Kształtowanie osobowości poprzez ukazywanie wartości wynikających z przebywania w świecie przyrody i kultury.
 - Tworzenie postaw do przyjęcia określonego stylu życia, wynikającego z potrzeby uprawiania turystyki i krajoznawstwa.
 - Zaspokajanie potrzeb kulturalnych, budowanie wrażliwości i poczucia piękna, dążenie do rozwoju życia emocjonalnego i estetycznego.
 - Kształtowanie emocjonalnych postaw przywiązania do kraju ojczystego, do dziedzictwa kulturowego własnego regionu.
 - Tworzenie postaw otwartych na współdziałanie w ramach grupy i kulturę bycia.
 - Zaangażowanie do poszczególnych zadań wybranych uczniów, wyrabianie w nich odpowiedzialności za przyjęte zobowiązania, wyrabianie konieczności działania na rzecz innych. Wzmacnianie są w ten sposób więzi koleżeńskie. Uczniowie nieśmiali mają możliwość nauczyć się nawiązywać kontakty z rówieśnikami i dorosłymi oraz widzą potrzebę niesienia pomocy innym.

Cele te można realizować poprzez:

1. Organizowanie i udział w pieszych wędrowniach po rodzinnym mieście i okolicy 1-2 razy w miesiącu.
2. Organizowanie i udział w wycieczkach regionalnych o znaczeniu szkoleniowym, krajoznawczym, rekreacyjnym, itp.
3. Organizowanie letnich obozów, przede wszystkim w górach.
4. Zorganizowanie „zielonej szkoły” raz w roku w czasie wakacji.
5. Zdobywanie odznak turystyki kwalifikowanej PTTK.
6. Zbieranie ciekawych pamiątek i okazów ze szlaków turystycznych.
7. Pogłębianie wiadomości historycznych przez zapoznanie się z przeszłością i zabytkami poznanych miejsc.
8. Poznawanie własnego regionu pod względem historycznym, geograficznym i etnograficznym.
9. Pogłębianie wiadomości dotyczących ochrony przyrody poprzez:
 - poznanie parków narodowych,
 - poznanie przepisów dotyczących ochrony przyrody i obiektów z tym związanych,
 - poznanie roślin, ptaków i zwierząt chronionych,
 - poznanie i zrozumienie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego.
10. Prowadzenie kroniki z dokumentacją opisową i fotograficzną ze wspólnych imprez.
11. Tworzenie i uzupełnianie klubowego księgozbioru (foldery, przewodniki, własne opracowania, albumy, plansze).

Dziedzictwo kulturowe w regionie

Bazą realizacji przedstawionych celów wychowawczych będą założenia programu „Dziedzictwo kulturowe w regionie” Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Program ten zakłada poznanie przez dzieci i młodzież własnego dziedzictwa kulturalnego, które powinno odbywać się od wczesnego dzieciństwa, na każdym etapie edukacji: przez formy i metody pracy dostosowane do rozwoju psychofizycznego i intelektualnego, we współpracy ze środowiskiem, na lekcjach z wykorzystaniem podstaw programowych poszczególnych przedmiotów nauczania oraz w działaniach pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Celem założeń jest nadanie należytej rangi kształceniu i wychowaniu regionalnemu pełniejsze poznanie własnej kultury, dziedzictwa historycznego, kształtowanie świadomych swych możliwości i powinności obywateli kraju i swojej „małej ojczyzny”, ale także kształtowanie postaw otwartych, nastawionych na zrozumienie innych ludzkich kultur, zbliżenie europejskie.

Przekazywanie dziedzictwa kulturalnego kraju może się odbywać najskuteczniej poprzez: poznanie najbliższego środowiska, własnego regionu oraz jego wartości w kontekście wartości narodowych i ogólnoludzkich.

Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego. Powinno ono być rozumiane przede wszystkim w kategoriach historii, żywej tradycji, folkloru, folkloryzmu oraz języka.

Zagadnieniem podstawowym w odniesieniu do regionalizmu jest tzw. poczucie zakorzenienia, tj. identyfikacji z określonym bliskim środowiskiem. Człowiek musi mieć takie poczucie, jeśli chce być w pełni podmiotem, a nie przedmiotem toczących się procesów kulturowych. Badania socjologiczne jednoznacznie wykazują zagubienie człowieka we współczesnym świecie w momencie, gdy jest on pozbawiony możliwości identyfikacji z określonym, bliskim mu środowiskiem.

Nie ma zakorzenienia bez przeszłości, nie ma go bez środowiska naturalnego ukształtowanego pod każdym względem: historycznym, geograficznym, etnicznym i kulturowym. Podstawą aktywności jest poczucie przynależności do konkretnego miejsca, do wspólnoty, w której człowiek wchodzi w kontakty bezpośrednie i zrozumiałe, do kultury, która jest nośnikiem tych „zrozumiałych” i bliskich wartości oraz tzw. zakorzenienie, które gwarantuje i określa człowiekowi jego miejsce. Region jest rzeczywistością „zakorzeniającą” człowieka w bliskiej mu wspólnotie, kulturze i terytorium, a tym samym daje poczucie bycia u siebie i bycia sobą, co ma swoje konsekwencje w sferze aktywności człowieka. Wpływa ono bowiem, na zrozumienie swoich obowiązków i zadań, a w konsekwencji na włączenie się w nurt własnego środowiska.

Celem edukacji regionalnej w procesie dydaktyczno-wychowawczym jest ukształtowanie w uczniach poczucia własnej tożsamości regionalnej jako podstawy zaangażowania się w funkcjonowanie własnego środowiska i autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury poprzez:

1. Wyposażenie ucznia w zasób wiedzy o własnym regionie (okolicy) w powiązaniu z szerszą rzeczywistością narodową, państwową, a nawet międzynarodową, dotyczący różnych płaszczyzn własnego środowiska regionalnego: geograficznej, etnograficznej oraz kulturowej.
2. Istotnym elementem wiedzy, w którą powinien być wyposażony uczeń, jest tradycja. Ona bowiem w wielu przypadkach pozwala wyodrębnić poszczególne obszary jako rzeczywiste regiony lub obszary kulturowe.
3. Wydobycie w procesie edukacji wielorakich wartości tkwiących we własnym regionie w kontekście wartości narodowych, państwowych i ogólnoludzkich. Są to wartości zarówno materialne, jak i duchowe, intelektualne, moralne, religijne. Chodzi tu o wydobycie wartości tak zwanego etosu (stylu życia) wspólnoty. Podobnie wydobywać należy całą sferę wartości, których nośnikiem jest kultura regionalna.
4. Wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska.
5. Kształtowanie tzw. tożsamości pluralistycznej. To znaczy kształtowanie poczucia własnej tożsamości nie jako postawy separacji, ale fundamentu tworzenia postaw otwartych, liberalnych, nastawionych na pluralizm ludzkich kultur i ich zrozumienie.

Umożliwienie dzieciom i młodzieży poznania własnego dziedzictwa kulturowego powinno odbywać się od wczesnego dzieciństwa. Należy je realizować na każdym etapie edukacji poprzez formy i metody pracy dostosowane do rozwoju psychofizycznego i intelektualnego oraz możliwości percepcyjnych i kreatywnych:

- w nauczaniu początkowym poprzez uczestnictwo i przeżywanie treści w formach bliskich dziecku, związanych z jego środowiskiem rodzinnym i specyfiką regionu;
- w starszych klasach szkoły podstawowej, poprzez realizację modułu „Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie”;
- w gimnazjum i w liceum profilowanym poprzez realizację ścieżki edukacyjnej „Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie”;
- we wszystkich przedmiotach humanistycznych, przyrodniczych, artystycznych, społecznych, a także na zajęciach kultury fizycznej oraz lekcjach wychowawczych i zajęciach fakultatywnych, w różnych formach zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Zasady nauczania, jego treści oraz uwagi metodyczno-organizacyjne dotyczące realizacji „Dziedzictwa kulturowego w regionie” zawarte są w tym dokumencie, dlatego należy go traktować jako integralną część programu.

Ochrona naturalnego środowiska człowieka (elementy edukacji ekologicznej)

W podstawach programowych reformowanej szkoły również założono kształcenie w ramach edukacji ekologicznej, która ma pomóc uczniom w uzyskaniu przekonania, że:

- wszystkie elementy środowiska przyrodniczego oraz elementy będące wytworem człowieka są od siebie zależne;
- każdy człowiek swoim zachowaniem wpływa na środowisko i każdy jest odpowiedzialny za obecny i przyszły stan środowiska oraz jakość życia przyszłych pokoleń.

W wyniku podjętej edukacji ekologicznej uczeń powinien uzyskać następującą wiedzę w tej dziedzinie:

1. Elementarne wartościowanie różnych przejawów działalności człowieka dążącego do zaspokajania potrzeb oraz uzasadnienie swojego stanowiska.
2. Prowadzenie obserwacji w najbliższej okolicy ukierunkowanych na odkrywanie wyraźnie dostrzegalnych przejawów integracji człowieka w komponenty środowiska.
3. Stosowne zachowanie na obszarach chronionych.
4. Wyodrębnienie i wyjaśnienie związków między naturalnymi składnikami środowiska, człowiekiem i jego działalnością.
5. Świadome planowanie i organizowanie działań służących poprawie stanu środowiska w najbliższym otoczeniu.